بررسی نگرش دانش آموزان بومی در مورد کارکرد و مدیریت مشارکتی تالاب گوری بلمک

مهدی مهدی نسب[1*]
اکرم مهدی نسب[2]

۱. باشگاه پژوهشگران و نخبگان جوان، واحد خرم آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم آباد، ایران
۲. کارشناس ارشد مدیریت، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران

***مسئول مکاتبات:**
mehdi_4531@yahoo.com

کد مقاله: ۱۳۹۹۰۲۰۸۲۳
تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۲۵
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۲/۱۹
این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی است.

چکیده

امروزه حفاظت از منابع طبیعی، بدون توجه به نقش جوامع محلی به‌منظور حفاظت نوین و بهره‌وری پایدار، امکان‌پذیر نیست؛ زیرا مشارکت مردم محلی در حفاظت از این سرمایه‌های طبیعی گامی مؤثر و بزرگ در حراست از آن‌هاست. تالاب گوری بلمک بزرگ‌ترین تالاب شهرستان پل‌دختر به مساحت ۵۶۲ هکتار در سال ۱۳۷۵ توسط افراد ذی‌نفع اولیه با احداث زه‌کشی از طریق حفر کانال‌های به طول هفت کیلومتر آب تالاب را به رودخانه کشکان تخلیه نمودند. پژوهش حاضر که در پاییز ۱۳۹۸ صورت گرفت، ازنظر هدف کاربردی و از نوع تحقیقات توصیفی- همبستگی محسوب می‌شود که تکنیک جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه قبل از آموزش و بعد از آموزش است. جامعه آماری موردبررسی در این پژوهش تعداد ۳۷ دانش آموزان مختلط دبیرستان مقطع متوسطه اول شهید مؤمنی می‌باشند. آموزش دانش آموزان در ۷ روز که شامل ۵ جلسه آموزشی که تلفیقی از پرسش و پاسخ، بحث گروهی، سخنرانی و برای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها، از آزمون کای دو استفاده گردید. نتایج ارزیابی نگرش تالابی عامل‌های «دانش عمومی تالاب» و «مدیریت مشارکتی احیای تالاب» دانش آموزان قبل از آموزش بیانگر امتیاز نمرات ۱۲/۰۸ با انحراف معیار ۱/۸۱ و بعد از آموزش با افزایش ۴/۵۸ میانگین نمرات به ۱۶/۶۶ با انحراف معیار ۱/۵۷ می‌باشد. در بین ۵ متغیر این دو عامل، متغیر مشارکت در فرهنگ‌سازی زیست‌محیطی تالاب با ۴/۹۶ بیشترین افزایش نمرات بعد از آموزش را دارا بود. مقایسه میانگین امتیاز نگرش دانش آموزان بر اساس آزمون کای دو بیانگر تفاوت معناداری با احتمال ۹۹ درصد اطمینان بین نگرش دانش آموزان قبل از آموزش و بعد از آموزش دارد.

واژگان کلیدی: نگرش، آموزش زیست‌محیطی، تالاب، گوری بلمک، آزمون کای دو.

مقدمه

تالاب‌ها از طریق ذخیره آب در فصول بارندگی و رهاسازی آن در فصول خشک، بر معیشت جوامع روستایی تأثیر زیادی دارند و فرصت‌هایی را به‌منظور پرورش محصولات کشاورزی به وجود می‌آورند که نتیجه آن می‌تواند سبب بهبود امنیت غذایی و درآمد برای حاشیه نشان تالاب باشد (Mao et *al*., 2018).

هدف از آموزش محیطزیست فقط داشتن اطلاعات درباره آن نیست (Tayci *et al*., 2012). بلکه تربیت شهروندانی آگاه است که بادانش و عملکردشان، برای حفاظت و جلوگیری از تخریب محیطزیست اقدام کنند (Akomolafe, 2011). به نظر می‌رسد افزایش دانش در این زمینه، به تغییر نگرش افراد، تغییر عملکرد آن‌ها و درنهایت تأثیر بر سیاست‌های محیط زیستی منجر شود (Arcury, 2008). نگرش حالت آمادگی ذهنی و روانی است که بر اساس تجربه فرد سازمان‌دهی شده و تأثیر پویا و جهت‌داری بر واکنش و رفتار فرد دارد، بنابراین، نگرش را می‌توان تمایل به پاسخگویی به یک ایده و یا یک موقعیت به طریق خاصی در نظر گرفت (شاهرودی و چیذری، ۱۳۸۶). از سوی دیگر، نگرش تعیین‌کننده رفتار و عمل می‌باشد و این فرض بر این امر تأکید دارد که با تغییر نگرش افراد می‌توان رفتارهای آن‌ها را تغییر داد و این امر موجب می‌شود که نیاز به تصمیم‌گیری در فرد کم شده و رفتار او نسبت به مورد تصمیم‌گیری، عادتی، قالبی و قابل پیش‌بینی شود و سرانجام در زندگی اجتماعی آن‌ها کنترل داشت. نگرش زیست‌محیطی عبارت است از تمایلاتی که از طریق ارزشیابی محیطزیست با درجاتی از علاقه یا بی‌علاقگی ابراز

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-10-06]

می‌شود (Hawcrofi and Milfont, 2010). آموزش محیطزیست موجب افزایش دانش زیست‌محیطی و مهارت‌های لازم برای حفظ محیطزیست در طول زندگی می‌گردد. آموزش محیطزیست یک فرآیند میان‌رشته‌ای و همه‌جانبه است که موجب می‌شود یادگیرنده موارد زیر را کسب کند: آگاهی (درباره محیطزیست)، ارزش (شناخت محیطزیست از طریق دانش)، رویکرد (مسئولیت در مورد محیطزیست) و قابلیت انجام عمل (مهارت‌های لازم برای حل مشکل) (جوکار و میردامادی، ۱۳۸۹).

Guan و همکاران (۲۰۱۵) به بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به مشارکت افراد در بازسازی تالاب دریاچه پیویانک چین پرداختند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد که برنامه آموزشی در دولت می‌تواند به‌گونه‌ای معنی‌دار باعث افزایش مشارکت کشاورزان در بازسازی تالاب شود و متغیرهای سن، اندازه خانوار، فاصله محل سکونت از تالاب و درآمد خانوار دارای اثر منفی بر مشارکت کشاورزان است درحالی‌که مردها تمایل بیشتری برای مشارکت در بازسازی تالاب دارند. Alexandar و Poyyamoli (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای به بررسی اثربخشی آموزش مبتنی بر آموزش و یادگیری فعال در سطح دبیرستان‌های مناطق Puducherry و Cuddalore کشور هند پرداختند و نتایج آن‌ها نشان داد که آموزش‌های زیست‌محیطی به‌عنوان رویکردی مهم برای تشویق دانش آموزان به حفاظت و حمایت از محیطزیست است.Damerell و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان تأثیر آموزش زیست‌محیطی کودکان بر دانش و رفتار خانواده دریافتند بزرگ‌سالان هنگامی‌که کودکان آن‌ها درباره تالاب‌ها و محیطزیست آموزش می‌بینند رفتارهای بهتری در حفظ محیطزیست و مدیریت مصرف آب خانگی دارند. درنتیجه آموزش‌های زیست‌محیطی را می‌توان غیرمستقیم و از طریق انتقال بین نسلی منتقل و به تغییرات رفتاری منجر شد. Mironga (۲۰۰۵) به بررسی تأثیر فعالیت‌های کشاورزی بر تالاب‌های منطقه‌ی Kisii در کشور کنیا مبادرت و نتایج وی نشان داد که اکثر کشاورزان در خصوص تأثیر فعالیت‌های کشاورزی بر تالاب‌ها، دارای نگرش کم و نگرش منفی بودند؛ بنابراین وی پیشنهاد داد که دولت باید برنامه‌های آموزشی را برای تمامی کاربران تالاب‌ها اجرا کند تا آگاهی و نگرش آن‌ها نسبت به اثرات فعالیت‌های کشاورزی بر بوم‌سازگان تالاب‌ها، بیش‌تر نماید و درنهایت بتوانند رفتارهای مخرب خود را تغییر دهند. صالحی و قائمی اصل (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی رابطه آموزش زیست‌محیطی دانش آموزان دختر دبیرستانه شهر بابل و رفتارهای حفاظت از محیطزیست آن‌ها مبادرت و نتایج آن‌ها نشان داد که میزان شناخت دانش آموزان نسبت به مسائل و مشکلات زیست‌محیطی عام، بالا و نسبت به مسائل و مشکلات زیست‌محیطی خاص، پایین است. همچنین، بین رفتار زیست‌محیطی در پایه‌های مختلف تحصیلی تفاوت معناداری وجود دارد، اما این تفاوت در بین رشته‌های مختلف تحصیلی دیده نشد. جدیدی و نوحه‌گر (۱۳۹۸) به بررسی اثربخشی آموزش‌های زیست‌محیطی دانش اوزان دختر متوسطه اول برای حفاظت از تالاب‌های شور، شیرین و میناب اقدام و بیان نمودند که بیشترین تأثیر مثبت در نمرات پس‌آزمون مربوط به مؤلفه دوم یعنی زمینه‌های تخریب و تهدید تالاب شور، شیرین و میناب است. مهدی کرمی و همکاران (۱۳۹۸) تأثیر آموزش در فرهنگ‌سازی و ارتقاء نگرش دانش آموزان متوسطه اول شهرستان خرم‌آباد نسبت به اهمیت و حفظ منابع طبیعی را موردبررسی قراردادند و بیان نمودند که آموزش به‌عنوان کارآمدترین ابزار قابل‌دسترسی می‌تواند نقش مهم و راه گشایی را در ارتقای نگرش و شناخت دانش آموزان از منابع طبیعی و حفظ سرمایه ملی کشور داشته باشد.

از بین رفتن تالاب گوری بلمک اثراتی بر محیطزیست منطقه شکار و صید ممنوع تالاب‌های پل‌دختر داشته است که ازجمله: کاهش دبی و سطح ایستابی منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی، خشک شدن بسیاری از چشمه‌های متعارف، از بین رفتن تنوع زیستی و زیستگاه حیات‌وحش و جانوران خصوصاً پرندگان بااهمیت ملی و بین‌المللی، افزایش فرسایش خاک، ورود سیلاب و رسوبات به اراضی کشاورزی پایین‌دست، از دست رفتن کارکرد میکروکلیمایی، اجتماعی و فرهنگی و گردشگری را می‌توان برشمرد. بر اساس نتایج مطالعات کارشناسان، خاک این تالاب به سبب اینکه قرن‌ها سال زیر میلیون‌ها مترمکعب رواناب بوده خاصیت زق شدن را دارد و درنتیجه موجب می‌گردد که هم در سال‌های ترسالی به سبب زق بودن خاک و در سال‌های خشک‌سالی به سبب عدم تأمین نیاز آبی محصول کشاورزی کشت‌شده، صرفه اقتصادی برای مالکان اراضی پیرامون تالاب ندارد ولی چون معیشت آن‌ها متکی به کشاورزی است به کاشت زمین تالاب مبادرت می‌ورزند (مهدی نسب و میرزایی،۱۳۹۷). شناخت دیدگاه و برآورد میزان دانش عمومی افراد جامعه از مسائل محیطزیست ازآن‌رو اهمیت دارد که در بسیاری از موارد دانش و نگرش افراد بر رفتار و

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-10-06]

عملکردشان تأثیر می‌گذارد. بدین سبب پژوهش حاضر باهدف ارزیابی نگرش دانش آموزان مقطع دبیرستان اول روستاهای پیرامون تالاب گوری بلمک که آینده‌سازان این مرزوبوم هستند در زمینه‌های دانش عمومی در مورد تالاب و مشارکت جهت احیاء تالاب صورت گردید.

مواد و روش‌ها

تالاب گوری بلمک بزرگ‌ترین تالاب شهرستان پل‌دختر با مختصات ریاضی طول جغرافیایی ۴۷ درجه ۴۳ دقیقه ۲۱ ثانیه تا ۴۷ درجه و ۴۳ دقیقه ۵۹/۱۲ ثانیه طول شرقی و عرض جغرافیایی ۳۳ درجه ۴ دقیقه و ۲۷/۲۹ ثانیه تا ۳۳ درجه ۶ دقیقه و ۴۸/۴۹ ثانیه عرض شمالی و به مساحت ۵۶۲ هکتار می‌باشد (شکل ۱). این تالاب نمونه بارز یک پولیه از اشکال کارستی در منطقه است که تمام خصوصیات یک پولیه را دارا می‌باشد ازجمله: وجود تپه شاهد در داخل پولیه، کارستی بودن منطقه و وسعت زیاد این تالاب دلیل بر ادعاست. این تالاب به‌صورت آبگیری است که آب‌های دشت‌های مجاور در فصول مرطوب سال به آن می‌ریزد گوری بلمک بعضی مواقع تا چند سال متوالی پر از آب می‌باشد ولی در خشک‌سالی‌ها به‌صورت غرقاب‌های فصلی درمی‌آید. لازم به ذکر است که وجود پونورها در کف تالاب و همچنین تبخیر شدید در فصول گرم سال سبب تخلیه و خشک شدن آب تالاب می‌گردد. این تالاب در سال ۱۳۷۵ توسط افراد ذی‌نفع اولیه با این تصور که استفاده از زمین تالاب‌ها می‌تواند محصول بسیار خوبی را به آن‌ها هدیه کند، با احداث زه‌کشی از طریق حفر کانال‌های به طول هفت کیلومتر آب تالاب را به رودخانه کشکان تخلیه نمودند که براثر این زه‌کشی منجر به کاهش مساحت تالاب گردید به‌نحوی‌که مساحت تالاب در فصول مرطوب تنها ۱۹/۲۱ درصد مساحت تالاب در سال‌های گذشته گردد و در فصول خشک نیز در سال ۱۳۷۷ به ۲۶/۶۴ درصد و در سال ۱۳۹۴ کم‌تر از یک هکتار برسد (مهدی نسب و میرزایی،۱۳۹۷).

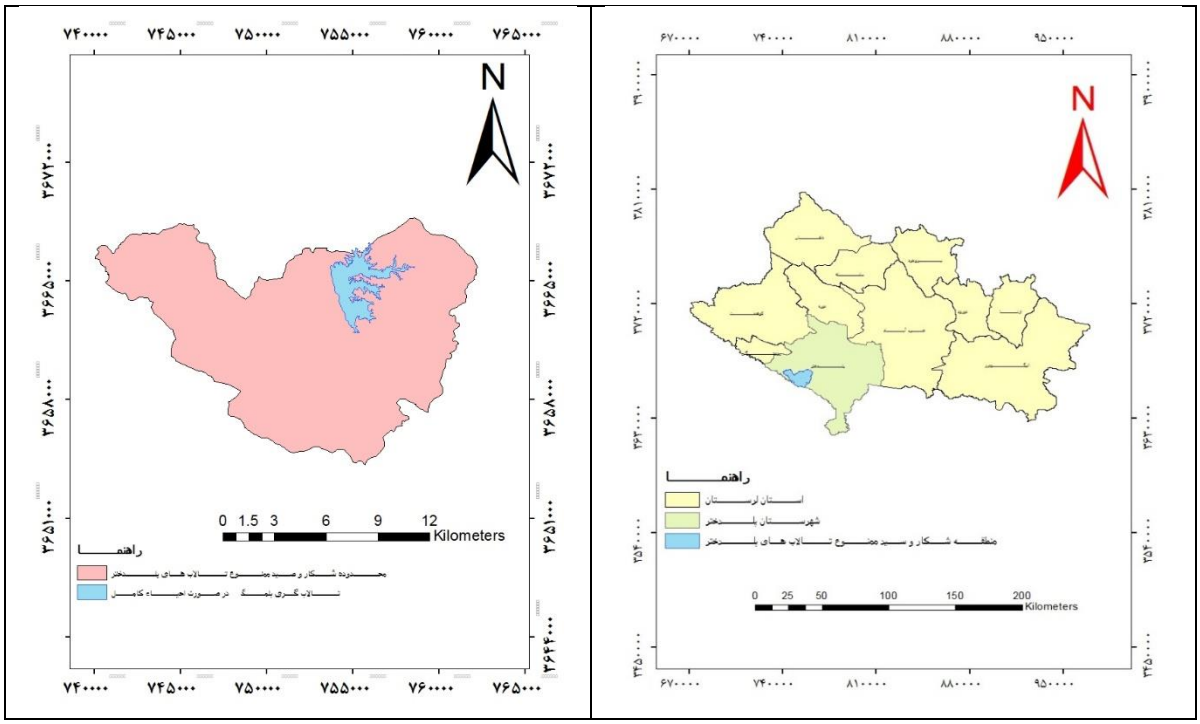

شکل ۱: محدوده کامل تالاب گوری بلمک در منطقه شکار و صید ممنوع شهرستان پل‌دختر.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-10-06]

روش تحقیق پژوهش ازنظر هدف، کاربردی بوده و ازنظر روش انجام کار، توصیفی و از نوع پیمایشی– مقطعی می‌باشد. ابزار گردآوری اطلاعات در پژوهش حاضر، پرسشنامه پاسخ بسته بوده است. پرسشنامه طراحی‌شده در سه بخش آگاهی، نگرش و مشارکت در دو عامل «دانش عمومی» و «مدیریت مشارکتی» در مورد تالاب گوری بلمک شامل پنج متغیر آگاهی در مورد اهمیت و کارکرد، آگاهی در زمینه‌های نقاط قوت و فرصت، آگاهی در مورد نقاط تهدید و ضعف، مشارکت در فرهنگ‌سازی زیست‌محیطی و سنجش میزان آمادگی جوامع محلی در مدیریت مشارکتی تالاب گوری بلمک به تعداد ۴۳ گویه بر مبنای طیف لیکرت بود. روایی پرسشنامه از طریق روایی محتوایی توسط ۳ نفر از اعضای هیأت علمی گروه محیطزیست دانشگاه لرستان و ۳ نفر از کارشناسان اداره کل حفاظت محیطزیست استان لرستان موردبررسی قرار گرفت و پایایی سؤالات آن نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ارزیابی‌شده که مقدار محاسبه‌شده آن ۰/۹۰ است (جدول ۱) که تأییدکننده قابلیت اعتماد یا پایایی ابزار سنجش می‌باشد.

جدول ۱: مقدار آلفای کرونباخ بخش‌های مختلف پرسشنامه.

بخش	تعداد گویه	مقدار آلفای کرونباخ
آگاهی	۱۵	۰/۹۱
نگرش	۱۴	۰/۸۹
مشارکت	۱۴	۰/۹۰

جامعه آماری موردبررسی در این مطالعه تمام دانش آموزان مختلط متوسطه اول روستاهای ولی‌عصر، گوری بلمک و هفت‌چشمه پیرامون تالاب گوری بلمک مدرسه شهید مؤمنی روستای ولی‌عصر به تعداد ۳۷ نفر، شامل ۱۹ نفر دانش‌آموز پسر و تعداد ۱۸ نفر دانش‌آموز دختر می‌باشند. دوره آموزشی در پاییز ۱۳۹۸، در طی ۷ روز کاری نامتناوب که شامل ۵ جلسه آموزشی که شامل تلفیقی از پرسش و پاسخ، بحث گروهی، سخنرانی و دو جلسه پیش‌آزمون و پس‌آزمون بود؛ و درنهایت با کمک نرم‌افزار SPSS22 و آزمون کای ۲ تجزیه‌وتحلیل و آنالیز داده‌ها انجام پذیرفت (رابطه ۱).

رابطه ۱:

$$X^2 = \sum \frac{(f_o - f_e)^2}{f_e}$$

در این رابطه: X^2 کای دو، F_0 فراوانی مشاهده‌شده و F_e فراوانی مورد انتظار است.

نتایج

بررسی نسبت پراکنش تعداد دانش آموزان در پایه‌های تحصیلی موردمطالعه نشان داد که از تعداد ۳۷ نفر دانش‌آموز مختلط تعداد ۱۶ نفر مقطع اول، ۴ نفر دوم و ۱۷ نفر سوم دبیرستان مقطع اول تحصیل می‌کنند. پراکنش مکانی جامعه آماری نشان می‌دهد که ۳۳ نفر از دانش آموزان از روستای ولی‌عصر و ۲ دانش‌آموز از روستای گوری بلمک و ۲ نفر دیگر از روستای هفت‌چشمه می‌باشند. شغل پدر دانش آموزان ۶۵ درصد آزاد، ۱۹ درصد کشاورز و دامدار و ۱۱ درصد نیز کارمند است، شغل ۱۰۰ درصدی مادران دانش آموزان خانه‌دار می‌باشد (جدول ۲).

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-10-06]

جدول ۲: شغل پدران دانش آموزان متوسطه اول دبیرستان شهید مؤمنی (پاییز ۱۳۹۸).

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی
کشاورز و دامدار	۷	۱۹
کارمند	۴	۱۱
آزاد	۲۴	۶۵
سایر	۲	۵

بر اساس نتایج توزیع فراوانی متغیر دانش زیست‌محیطی تالابی، تعداد ۸ دانش‌آموز دختر دارای اطلاعات تالابی زیاد و تنها ۴ نفر از دانش آموزان پسر دارای دانش تالابی زیاد بوده‌اند (جدول ۳).

جدول ۳: توزیع فراوانی و درصد متغیر دانش زیست‌محیطی (پاییز ۱۳۹۸).

جنسیت دانش زیست‌محیطی	پسران		دختران		کل	
کم	۹	۲۴/۳	۳	۸/۱	۱۲	۳۲/۴
متوسط	۶	۱۶/۲	۷	۱۸/۹	۱۳	۳۵/۱
زیاد	۴	۱۰/۸	۸	۲۱/۷	۱۲	۳۲/۵
کل	۱۹	۵۱/۳	۱۸	۴۸/۷	۳۷	۱۰۰

اولویت‌بندی منابع کسب اطلاعات زیست‌محیطی دانش‌آموزان نشان داد که رسانه تصویری ملی (تلویزیون)، خانواده و شرکت در برنامه‌های زیست‌محیطی مهم‌ترین منابع اطلاعاتی آن‌ها هستند (جدول ۴).

جدول ٤: اولویت‌بندی منابع کسب اطلاعات زیست‌محیطی دانش آموزان (پاییز ۱۳۹۸).

منابع	میانگین رتبه	اولویت
تلویزیون	۶/۲	۱
خانواده و معلمان	۴/۷	۲
شرکت در برنامه‌ها و مناسبت‌های محیط زیستی	۳/۲	۳
اینترنت	۲	۴
رادیو	۱/۳	۵
روزنامه و نشریات	۰/۷۵	۶
کارشناسان محیط‌زیست	۰/۰	۷

نتایج پژوهش نشان داد نگرش و دانسته‌های دانش‌آموزان روستاهای پیرامون تالاب گوری بلمک نسبت به دو عامل دانش عمومی در مورد تالاب و مدیریت مشارکتی تالاب قبل از آموزش بسیار ضعیف بود به‌نحوی‌که میانگین نمرات متغیرهای مربوط به عامل دانش عمومی در مورد تالاب گوری بلمک قبل از آموزش ۱۳/۲ و میانگین نمرات متغیرهای عامل مدیریت مشارکتی تالاب ۱۰/۲ قرار داشت (جدول ۵ و ۶).

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-10-06]

جدول ۵: مقادیر آمار توصیفی متغیرهای پژوهش شامل انحراف معیار ± میانگین (پاییز ۱۳۹۸).

عامل	متغیر	پیش‌آزمون	پس‌آزمون	اختلاف نمرات قبل و بعد از آموزش
دانش عمومی در مورد تالاب	آگاهی در مورد اهمیت و کارکرد تالاب	۱۲/۳۶ ۲±/۱۳	۱۶/۶۸ ± ۲/۱۱	۴/۳۲
	آگاهی در زمینه‌های نقاط قوت و فرصت تالاب	۱۳/۱۹ ۴±/۱۹	۱۷/۵۴ ± ۳/۶۴	۴/۳۵
	آگاهی در مورد نقاط تهدید و ضعف‌های تالاب	۱۴/۳۱ ۳±/۹۹	۱۸/۷۳ ± ۳/۸۸	۴/۴۲
مدیریت مشارکتی تالاب	مشارکت در فرهنگ‌سازی زیست‌محیطی تالاب	۱۰/۷۲ ± ۳/۴۲	۱۵/۶۸ ± ۲/۳۹	۴/۹۶
	سنجش میزان آمادگی جوامع محلی در مدیریت مشارکتی	۹/۸۲ ۴±/۰۴	۱۴/۶۸ ± ۳/۴۴	۴/۸۶

جدول ٦: میانگین و انحراف معیار نگرش دانش آموزان موردبررسی.

عنوان	تعداد	میانگین	انحراف معیار
نگرش قبل از آموزش	۳۷	۱۲/۰۸	۱/۸۱
نگرش بعد از آموزش	۳۷	۱۶/۶۶	۱/۵۷

مقایسه میانگین نگرش دانش آموزان بر اساس آزمون کای دو (رابطه ۱) نشان داد که قبل و بعد از آموزش تفاوت معناداری با احتمال ۹۹ درصد اطمینان بین نگرش دانش آموزان وجود دارد (جدول ۷).

جدول ۷: نتایج آزمون کای دو بین نگرش دانش‌آموزان با توجه به اثرات آموزش.

X^2	SIG
۱۲۴/۱	۰/۰۰۰

بحث و نتیجه‌گیری

تالاب‌ها مزایای اجتماعی و زیست‌محیطی زیادی دارند، ازجمله: داشتن محیط‌های بسیار مولد، تنظیم آب‌وهوا و چرخه جهانی نیتروژن، حمایت از تنوع بیولوژیکی، ارائه خدمات تفریحی و فرهنگی، کاهش نقطه اوج پیک سیل، حفظ رسوبات و آلودگی‌ها، تصفیه آب و تأمین محل زندگی حیوانات وحشی (Lavoie *et al*., 2016). در صورت احیای تالاب‌ها به وضعیت مطلوب ارزشی روی معیشت جوامع محلی پیرامون تالاب تأثیر زیادی دارد. (Ayeni *et al*., 2019).

یکی از راهکارهای اجتناب از آسیب رساندن به محیط‌زیست، تغییر در رفتار انسان‌ها به سمت سوی ابعاد طبیعت‌گرایانه است. در این راستا، آگاهی از مسائل و موضوعات زیست‌محیطی، معمولاً به‌عنوان پیش‌نیازی برای پرداختن دغدغه‌ها و رفتارهای محافظت‌کننده از محیط‌زیست محسوب می‌شود (Budak *et al*., 2005) است. فهم مسائل مدرن زیست‌محیطی به سطح بالای دانش زیست‌محیطی به آموزش به‌عنوان یک متغیر کلیدی روی نگرش‌های زیست‌محیطی نیاز دارد، به‌طوری‌که دانش زیست‌محیطی بالا با سطح بالای آموزش مرتبط می‌باشد (Kalantari *et al*., 2007). نتایج پژوهش نشان داد که ازنظر اطلاعات جمعیت شناختی شغل پدر بیشتر دانش آموزان جوامع پیرامون تالاب گوری بلمک در بخش آزاد است (جدول ۲) که این نتایج با پژوهش عبداله رش و همکاران (۱۳۹۱) که در مطالعه آن‌ها شغل بیشتر جامعه محلی تالاب کانی برازان در زمینه فعالیت‌های آزاد بود، یکسان می‌باشد.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-10-06]

ارزیابی دانش زیست‌محیطی دانش‌آموزان بر اساس جنسیت نشان داد که حدود ۲۴/۳ درصد از دانش آموزان پسر دارای اطلاعات کم و ۲۱/۷ درصد از دانش‌آموزان دختر دارای دانش تالابی زیاد می‌باشند، در حالت کلی ۳۵/۱ درصد از دانش آموزان دارای اطلاعات متوسط، ۳۲/۵ درصد دانش زیاد و ۳۲/۴ درصد دارای دانسته کم در مورد دانش عمومی و مدیریت مشارکتی تالاب گوری بلمک بودند (جدول ۳) که با مطالعات صالحی و پازکی نژاد (۱۳۹۲) که نشان دادند که سطح دانش زیست‌محیطی برحسب جنسیت متفاوت است و دانشجویان پسر بیش از دانشجویان دختر از دانش زیست‌محیطی برخوردارند و Oguz و همکاران (۲۰۱۰) که اعلام نمود میزان دانش زیست‌محیطی با میزان تحصیلات والدین دانشجویان ارتباطی نداشته و تفاوتی نیز بین دانشجویان سال اول و چهارم دیده نشده است، متفاوت و بامطالعه اسدی و همکاران (۱۳۹۷) که در پژوهش آن‌ها نیز آگاهی دانش آموزان در خصوص مسائل زیست‌محیطی در سطح متوسط بود، یکسان است؛ که این خود می‌تواند گویای آموزش‌های ناکافی به جامعه در خصوص مسائل مربوط به تالاب‌ها باشد. رسانه تصویری ملی تلویزیون، خانواده و معلمان و شرکت در مراسمات محیط زیستی به ترتیب با نمرات ۶/۲، ۴/۷ و ۳/۲ مهم‌ترین منابع کسب اطلاعات دانش آموزان می‌باشند، ولی به سبب عدم توجه به تأثیرگذاری رویکرد آموزش دانش‌آموزان و جوامع محلی در سنوات گذشته تا به امروز توسط اداره حفاظت محیط‌زیست استان و شهرستان کارشناسان محیط زیستی تأثیری در اطلاعات زیست‌محیطی دانش‌آموزان نداشته‌اند (جدول ۴)؛ که این نتایج با یافته‌های مطالعه حیدری ساربان و صائب (۱۳۹۸) که آن‌ها نیز اعلام کردند که دانش آموزان اطلاعات خود را درزمینه‌ی حفاظت از محیط‌زیست تا حدودی از رسانه‌های جمعی، کتب درسی، تلویزیون، خانواده و دبیران کسب کرده‌اند، درحالی‌که کارشناسان محیط‌زیست، مطالعه روزنامه و نشریات تأثیرگذاری اندکی داشته‌اند، یکسان می‌باشد.

نتایج پژوهش نشان داد که بین میانگین سطح آگاهی و نگرش دانش‌آموزان در ارتباط بااهمیت و کارکردها، تهدیدات و مشارکت تالاب گوری بلمک قبل و بعد از آموزش، اختلاف معناداری وجود دارد. به‌طوری‌که بعد از آموزش میانگین سطح آگاهی و نگرش دانش‌آموزان از ۱۲/۰۸ به ۱۶/۶۶ افزایش یافت. در نمره پس‌آزمون هر دو عامل «دانش عمومی» و «مدیریت مشارکتی»، دانش‌آموزان پیشرفت داشته‌اند که این امر بیانگر زمینه کاملاً مستعدی در بین دانش‌آموزان به خاطر افزایش سطح آگاهی آن‌ها درباره مباحث زیست‌محیطی تالاب گوری بلمک بود (جدول ۵ و ۶). این نتایج با مطالعات: Teksoz و همکاران (۲۰۱۱) به بررسی میزان سواد، نگرش و رفتارهایی زیست‌محیطی ۶۰ نفر از دانشجویان دانشکده شیمی در دوره پیش از آموزش و پس از آموزش زیست‌محیطی پرداختند. نتایج حاصل از تحقیق مذکور حاکی از تفاوت‌های معنادار در دانش، نگرش و رفتارهایی زیست‌محیطی دانشجویان بود. جدیدی و نوحه‌گر (۱۳۹۸) نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون دانش‌آموزان پیرامون تالاب‌های شور، شیرین و میناب مشخص گردید، آموزش‌های زیست‌محیطی تأثیر مثبت دارد و در نمرات پس‌آزمون آن‌ها در هر سه مؤلفه پرسشنامه، پیشرفت درخور توجهی دیده شد؛ و شرفی و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای نقش آموزش مباحث زیست‌محیطی را در تغییر آگاهی و نگرش دانش آموزان روستایی پایه اول دبیرستان حومه شهر ماهدشت را موردبررسی قرار داند و اعلام نمودند که بین میانگین سطح آگاهی و نگرش دانش‌آموزان قبل و بعد از آموزش اختلاف معناداری وجود دارد، همسو می‌باشد. نتایج آزمون کای دو نشان داد که در جامعه موردمطالعه استفاده از روش تلفیقی جهت آموزش زیست‌محیطی تالاب منتهی بر پرسش و پاسخ، بحث گروهی، سخنرانی بر بهبود و اصلاح نگرش دانش آموزان جوامع محلی تالاب می‌تواند مؤثر واقع شود (جدول ۷).

ارزیابی نگرش جامعه محلی (ذینفعان اولیه) در شرایط فعلی بیانگر وجود شکاف عمیق و بی‌اعتمادی آن‌ها به متولی حفاظت از تالاب در سطح استان و شهرستان می‌باشد، به این منظور پیشنهاد می‌شود که اقدامات عملی از سوی اداره کل محیط‌زیست استان برای کاهش شکاف و ایجاد نگرش اطمینان و تقویت اعتماد در سطح جوامع محلی تالاب گوری بلمک در دستور کار قرار گیرید. با توجه به اینکه آموزش و ارتقای سطح آگاهی و نگرش هر دانش‌آموز منجر به بالا رفتن میزان آگاهی و نگرش یک خانواده خواهد شد، لذا آموزش زیست‌محیطی تالابی برای مشارکت جوامع محلی تالاب گوری بلمک اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. البته برای نهادینه شدن آموزش و اثربخشی آن لازم است دستگاه‌های ذی‌نفع ثانویه در تالاب گوری بلمک در جهت ارتقای سطح آگاهی و نگرش دانش‌آموزان گام‌های مؤثری بردارند؛ که این نتیجه بامطالعه Rono (۲۰۱۳) به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت افراد در طرح بازسازی تالاب کینگ وال در شهرستان ناندی کنیا پرداخت. نتایج پژوهش او نشان داد که افزایش

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-10-06]

سطح سواد افراد باعث افزایش تمایل آن‌ها به شرکت در طرح زیست‌محیطی بازسازی این تالاب می‌شود؛ همچنین، نگرش‌های زیست‌محیطی، ارزش‌های فرهنگی و مشوق‌های اقتصادی مانند افزایش بودجه، کمک مالی و فعالیت‌های عادیاتی تأثیرات قابل‌توجه در سطح مشارکت دارد، همسو است. در شرایط فعلی در منطقه شکار و صید ممنوع تالاب‌های پل‌دختر شاهد مدیریت جزیره‌ای هستیم درحالی‌که برنامه مدیریت زیست بومی تالاب‌های ۱۱ گانه به کارفرمایی دفتر حفاظت از تالاب‌ها در حال تدوین می‌باشد از سوی اداره منابع طبیعی استان لرستان شاهد احداث سد آبخیزداری با طول تاج کمتر از ۱۲ متر در حوضه آبریز تالاب گوری بلمک می‌باشیم که این امر منجر به کاهش ورود رواناب به تالاب گری و تغییر در رژیم هیدرولوژیکی و اکولوژیکی و منجر به عدم احیا تالاب می‌شود. که اسن تضاد مدیریتی در تطابق بامطالعه Talukdar و Pal (۲۰۱۹) که در مطالعه‌ای آثار سدسازی روی رژیم هیدرولوژیکی یک حوضه آبریز در هند را موردبررسی قراردادند نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که سدسازی روی رودخانه سبب کاهش مقدار جریان آب‌رسیده به پایین‌دست حوضه آبریز، دامنه تغییرات زیاد در دامنه سیل‌ها و اختلال در شاخص‌های اکولوژیکی مانند پوشش گیاهی و تنوع زیستی در تالاب‌های پایین‌دست می‌شود، می‌باشد.

منابع

اسدی، م.، نقی زاده، م. م.، مظلومی، س. و غضنفری، ز.، ۱۳۹۷. بررسی دانش، نگرش و رفتارهای مسئولانه زیست‌محیطی دانش‌آموزان دختر مدارس متوسط اول، نشریه پایش، شماره ۶، صفحات ۶۸۶- ۶۷۷.

حیدری ساربان، و. و صائب، ش.، ۱۳۹۸. بررسی دیدگاه دانش‌آموزان پیرامون حفظ محیطزیست (مطالعه موردی: دانش آموزان مقطع دبیرستان شهرستان مشگین شهر)، علوم و تکنولوژی محیطزیست، دوره ۲۱، شماره ۲، صفحات: ۲۶۶- ۲۵۸.

جدیدی، م. و نوحه‌گر، ا.، ۱۳۹۸. بررسی اثربخشی آموزش‌های زیست‌محیطی بر دانش‌آموزان متوسط اول دختر برای حفاظت از تالاب‌ها (مطالعه موردی: تالاب شور، شیرین و میناب)، اکو هیدرولوژی، شماره ۳، صفحات ۶۳۰- ۶۲۳.

جوکار، گ. و میردامادی، س. م.، ۱۳۸۹. دیدگاه دانش آموزان دختر دبیرستان‌های شهر شیراز نسبت به حفاظت از محیطزیست، مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، شماره ۱، صفحات ۱۳- ۱.

شاهرودی، ع. ا. و چیذری، م.، ۱۳۸۶. عوامل تأثیرگذار بر نگرش کشاورزان به مشارکت در تعاونی آب بران (مطالعه موردی: در استان خراسان رضوی)، مجله علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، شماره ۴۲، صفحات ۳۱۲- ۲۹۹.

شرفی، ک.، رحیمی، ش.، درگاهی، ع.، رضیئی، م.، مرادی، م. و مرادی، ش.، ۱۳۹۳. بررسی نقش آموزش در تغییر آگاهی و نگرش مرتبط با مباحث زیست‌محیطی در دانش‌آموزان روستایی پایه اول دبیرستان حومه شهر ماهی دشت کرمانشاه در سال ۱۳۹۳، فصلنامه نسیم تندرستی، شماره ۴، صفحات ۵۹- ۵۲.

صالحی، ص. و پازکی نژاد، ز.، ۱۳۹۲. محیط زیست در آموزش عالی: ارزیابی دانش زیست‌محیطی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی مازندران، دو فصلنامه برنامه‌ریزی آموزشی، شماره ۴، صفحات ۲۲۰- ۱۹۹.

صالحی، ص. و قائمی اصل، ز.، ۱۳۹۲. بررسی رابطه آموزش زیست‌محیطی و رفتارهای حفاظت از محیطزیست (موردمطالعه) دانش‌آموزان دبیرستان‌های دخترانه شهر بابل)، فصلنامه آموزش محیطزیست و توسعه پایدار، شماره ۳، صفحات ۷۹- ۶۷.

عبداله رش، م.، شبیری، س. م. و حقیقی، ف. ا.، ۱۳۹۱. نقش نهادهای مردمی و دولتی در مشارکت جوامع محلی برای حفاظت از تالاب کانی برازان، فصلنامه اکو بیولوژیکی تالاب، شماره ۱۳، صفحات ۳۳- ۲۷.

مهدی کرمی، ش.، رجبی، م.، آزادی ریمله، ا. و احمدی، ا.، ۱۳۹۸. تأثیر آموزش در فرهنگ‌سازی و ارتقاء نگرش دانش‌آموزان مقطع متوسطه اول نسبت به اهمیت و حفظ منابع طبیعی (مطالعه موردی: شهرستان خرم‌آباد)، علوم و تکنولوژی محیطزیست، شماره ۶، صفحات ۲۷۰- ۲۵۷.

مهدی نسب، م. و میرزایی، ر.، ۱۳۹۷. تالاب‌ها با تأکید بر ارزش‌های زیست‌محیطی و ژئوتوریستی تالاب‌های ۱۱ گانه شهرستان پل‌دختر، انتشارات نارین رسانه، چاپ اول، کرج، ۲۷۱ صفحه.

Akomolafe, C., 2011. Impact of personal factors on environmental education in tertiary institutions in ekiti state, Nigeria, international journal for cross- disciplinary subjects in education(IJCDSE), Special issue, 1(1), pp. 559- 564.

Arcury, T., 2008. Environmental attitude and environmental knowledge, human organization, 4(4), pp.300- 304.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-10-06]

Ayeni, A., Ogunsesan, A. and Adekola, A., 2019. Provisioning ecosystem services provided by the Hadejia Nguru Wetlands, Nigeria – current status and future Priorities. Scientific African, (5): 124-129.

Budak, D. B., Budak, F., Zaimoglu, Z., Keke, C. S. and Sucu, M. Y., 2005. Behaviour and attitudes of students towards environmental issues at faculty of agriculture, turkey. Journal of applied sciences: 5, 1224-1227.

Damerell, P., Howe, C. and Milner-Gulland, E. J., 2013. Child-orientated environmental education influences adult knowledge and household behaviour. Environmental Research Letters. Vol. 8, No. 1, pp: 105-106.

Guan, Z., Zhu, H., and Wei, X., 2015. Information Effect on Farmers Willingness to Participate in Wetlands Restoration: the case of China Poyang Lake Wetlands Restoration Program. AAEA and WAEA joint Annual Meeting. July 26- 28. Sanfrancisco, California.

Kalantari, K., Shaban. A., Fami, H., Asadi, A. and Movahed Mohammadi, H., 2007. Investingating factors affecting environmnetal behavior of urban residents:A case study in Tehran city-Iran. American Journal of Environmental Sciences 3(2):67-74.

Mao, D., Luo, L., Wang, Z., Wilson, M., Zeng, Y., Wu, B. and Wu, J., 2018. Conversions between natural wetlands and farmland in china: a multiscale geospatial analysis. Science Total Environment, (634): 550- 560.

Lavoie, R., Deslandes, J. and Proulx, F., 2016. Assessing the ecological value of wetlands using the MACBETH approach in Quebec City, journal for nature conservation, volume 30, may, 65- 75.

Mironga, J. M., 2005. Effect of Farming Practices on Wetland of Kisii District, Kenya. Journal of Ecology and Environmental Research, Penkala Bt., Budapest, Hungary,3(2): 81- 91.

Oguz, D., Cakci, I. and Kavas, S., 2010. Environmental awareness of university students in ankara turkey, African journal of agricultural research, 5(19), 2629- 2636.

Rono, S., 2013. Factors Influencing the Level of Community Participation in the Restoration of Kenyan Wetlands: the case of king wal swamp, nandi county, Kenya. A research project report submitted in partial fulfillment of the reguirement for the award of the degree of master of arts in project planning and management of university of Nairobi.

Talukdar, S. and Pal, S., 2019. Effects of damming on the hydrological regime of punarbhaba river basin wetlands. Ecological Engineering, (135): 61-74.

Tayci, f. and Uysal, F., 2012. A study for determining the elementary school students, environmental knowledge and environmental attitude level procedia- social and behavioral sciences. 46: 5718- 5722.

Teksoz, G., Sahin, E. and Ertpiner, H., 2011. A new vision for chemistry education students: environmental education international journal of environmental & science education5(2): 131- 149.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-10-06]